

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRKİYE'DEKİ MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN SİYASETİ

Aliya. İ.İSAEVA*, A.M. SMANOVA**

*Doç., Tarihi İlimler Adayı, Devlet Kadın Pedagoji Üniversitesi, Kazakistan

**Doç., Tarihi İlimler Adayı, Devlet Kadın Pedagoji Üniversitesi, Kazakistan

Özet

Bu makalede Atatürk'ün şimdiki laik milli devlet Türkiye Cumhuriyetinde yapılan birçok siyasi, kanunî, kültürel ekonomik ve sosyal alanda yürüten reformları hakkında bahsedilmiştir. Atatürk'ün devleti yönettiği yılları gerçekleştirilen yenilik *Kemalizim/Atatürkçülük* ideolojisine uygundu. Reformun temel yönü dolu dolu Batı değerleri ile başarıları Türk toplumuna kapsamlı gerçekleştirme olur. Siyasi reformlar toplum hayatında büyük değişikliklere uğradı, örneğin Osmanlı döneminden itibaren devam eden geleneğin hepsi kaybolmaya başladı, sonunda öncedeki Osmanlı İmparatorluğunun yönetim sistemi tamamen değişikliklere uğradı. Türk lehçesinde *Atatürk Devrimleri* sözünü direk aktardığımız zaman "*Atatürktün Revaliutsiyası*" denen anlamı verir. Ülkedeki Atatürkçülerin bir partide birleşmesi, onunla birlikte iyi askeri güzetimin sayesinde bu bol reformları gerçekleştirmek imkânı doğdu, o kadar karşılıklıta gösterilmedi.

Anahtar Kelimeler: Antanta, reform, Milletler Birliği, Barış Anlaşma, "GençTürkler".

DOMESTIC POLICY M.KEMAL ATATURK IN TURKEY AFTER THE FIRST WORLD WAR

ABSTRACT

The article discusses the reforms of Ataturk - a series of political, legal, cultural, economic and social changes have turned the Turkish Republic in the present secular nation-state. Reforms have been carried out during the reign of Ataturk in accordance with the ideology of Kemalism. The main essence of the reform was the planting of a number of Western values and achievements in the Turkish society. Political reforms have led to such serious changes in society that began to fade many traditions of the Ottoman society, and eventually was revised and changed the whole system of society of the former Ottoman Empire. With Turkish Atatürk

Devrimleri translates literally as "Atatürk Revolution". This series of reforms has been so radical that met often misunderstanding and resistance society and embodied mainly due to a one-party government of the Kemalists, and thanks to good control of the military in the country.

Keywords: Entente, reform, the League of Nations, the Peace Agreement, «molodoturki».

1914 yılı Birinci Dünya Savaşından önce Osmanlı İmparatorluğu üç çeşit diktatörlüğü oluşur: Talât Enver ve Cemal – bütün savaş gidişinde bunlar halkı yönetirler. İslam uygarlığına giren Osmanlı İmparatorluğu XIV-XVI y.y olan işgalci savaşlar neticesinde fayda olmuştur. Sonra, önceki kriz sürelerinin neticedinden XIX y. sonu- XX y. başıdan İmparatorluk çökmeye başladı. İslam kültürünün zihniyeti olarak, “bütün iyilik müslümanlarda vardır, o yüzden başka uygarlıkların başarısını almaya gerek yok ” gibi anlayış oluşmuştur. Batı'nın başarılarının nasıl bir görünüşün kabul etse bile, halktaki gelenekçiler tarafından büyük eleştiriye uğramıştır.

Örneğin, 1878 y. oluşan “zulüm/zalim” despot sisteminin neticesinden halktaki laik yapıların hepsi kaybolup, *Panislamizm* düşüncesi yaygınlaştı. Halk uluslararası krize uğradı. Genellikle krizin sonucu 1908 yılı genç Türkler devrimine götürdü. Onlar birçok reformlar oluştursa bile, 1912 y. yönetime “Özgürlük ve anlaşma” grubu gelir. Fakat onların yönetimi uzun sürmedi “Balkan Savaşlarının” başarısız sonucu yüzünden 1914 yılı diktatörlüğün kurulmasına neden olmuştur (Uşakov, 2002: 45).

Birinci Dünya Savaşına Osmanlı İmparatorluğu Almanya ve onun müttefikleri Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan tarafları da katılmıştı. Savaşta Türk ordusu etkili hareket yapsa bile, yenilir, İmparatorluk sınırı işgale uğrayıp, 1918 y. 30 Kasım'da Mudros barış sonucundan sonra, üç nüsha diktatörlüğüyle birlikte halkı yöneten Talât Enver ve Cemal halkı bırakıp gitmeye mecbur kalırlar.

Türkiye'ye Antant'ın işgal ordusu gönderildi, örneğin İngiltereliler – İstanbullu, Fransızlar – Kilikya'yı, İtalyanlar- Antakya'yı, sonradan Yunanlar ise İzmir'i işgal ettiler. Böylece Antant halkları İmparatorluğu parçalamak planını yaptılar: dış yönetimlerin hepsi elde edilip, onların kaderin Paris barış konferansında tartışmaya bırakıldılar. Ama İmparatorlukta Türklerin

olmayan topraklar tümü Milli Birliğin yönetim altına sunuldu. Hatta Türklerin kendi mülkiyetin dağıtmayı da incelediler. Ve bu geçite Uluslararası kontrol uygulandı. Antant güçleri kendi donanımların ekleyip ve komisyonlar seçtiler. 1919 yılı yönetime “Özgürlük ve anlaşma ” birliğinin liberel grupları geldi, ama tam yönetim Antant güçlerinin elindeydi. Tür ordusu dağıtıldı, askeri bazlar yenmiş olan halkın ellerine geçti. Bu sürede halk tamamıyla Batı yöneticilerinin eline taşındı da diyebiliriz (Kireev, 2007: 101).

Türkiye’deki Batı halklarının hareketi halkın hoşuna gitmedi. İlk başta 1919 yılı bütün ülkede itiraz eden ocaklar ortaya çıktı. 1919 yılı Ocak ayında partizan hareketleri ülkenin güneyinde başlayıp, Mayıs’ta ise Anadolu’nun Batı tarafına geçmişdir. Yerel ziyalılar ile subayların yöneticiliğiyle “*Halkın Haklarının Savunma Topluluğu*” oluşturulmuştur. Böyle yöneticilerden biri, bütün savaşta göze çarpan, 39 yaşındaki başkomutan Mustafa Kemal Atatürk Paşadır, o Almanya’nın karşı rakibi, kendi ülkesinin milliyetçi vatandaşı olarak tanınmıştır. Birinci Dünya Savaşı son bulduktan sonra Mustafa Kemal askerden çıkıp, İstanbul’a gider, sonra 19 Mayıs’ta Samsun şehrine gelip, yerel partizan ordusunu kurar. Onun yöneticiliğiyle 1919 yılı 23 Temmuz’da Erzurum’da “*Hakkı Savunma Topluluğu’nda*” genel Türklerin kongresi düzenlenir. Doğu vilayetlerinde İcra Komitesi oluşup, o Türkiye’nin parçalanmasına izin vermem diye söz vermiştir.

1919 yılı 4. Eylül’de Sivas şehrine “*Hakkı Savunma Topluluğu*” genel Türklük kongresi gerçekleşmiştir. Kongre şartlarına göre *Sultan* hükümet yöneticiliğinin değiştirip, parlamento seçimi kabul edilmiştir. Seçim yapıldı, ama birçok vekiller İstanbul’a gitmekten vazgeçerek, Ankara’yı seçtiler.

Yine de onlarca bin işgalcilerin askeri aletleri ile askeri deniz filoları Türkiye’nin Akdeniz ve Karadenizdeki limanlarına, İstanbul, Boğaziçi ve Dardanella boğazlarına yerleştiler.

1920 yılı Ocak 28’de Atatürkçülerin şartına göre *Sultan* parlamento “Milli And” diye adlandırılan bağımsızlık beyannamesini kabul ediyor. Orada: Türk sınırının bütünlüğü, yurtdışı ekonomik ve finans kontrolün yok etmek gibi birçok meseleler üzerinde durulmuştur, tabi ki Antant ülkeleri buna uyum sağlayamadılar. Bununla birlikte bu beyannameyi

gelecek Türk devletinin sınırı ve milli özelliğın açıkladı, yani yerel “Müslüman Osmanlıların birçoğın birleştiren din, soyu ve düşüncesidir”. Evrakta bu sınırlar Türklerin mülküyeti olduğu altı çizilerek gösterilir, “bu toprak bir bütündür, de- yure, de- fakto gibi parçalamaya hiçbirini dayanmaz”. Beyanname metninde tartışılan sınırların meselesini çözmekte az milliyetli halkların hedefine de garanti verilmiştir. Bu evrak Türkiye’nin dış siyasetindeki ilk barış şahit olduğu tarzdaki dibiydi (Jevakov, 2008: 32).

Oysa bu beyanname kabul olmamıştır, ama *Sultan* parlamentoyu İstanbul’daki ingiliz işgal hükümeti dağıtmıştır, birçok vekilleri ingilizler hapse atıp, sonra Malta adasına sürgüne göndermişlerdir. Halkı parçalamak hakkında 1920 yılı 10 Ağustos’ta Paris etrafındaki Sevr ilçesinde Antant güçlerinin zorlamasıyla *Sultan* hükümeti anlaşmaya imza attılar. Oradaki şarta uygun Adriyanopol ile birlikte Frakya ve İzmir Yunanistan’a verilmiştir, Mosul ise İngiltere’ye, Süriye ile o topraklara ait yerler, Milliyetler Birliğinin yönetimine sunulmuştur. Boğazdaki ilçeler uluslararası kontrolle taşıp, Ermenistan ile Kürdistan bağımsız olarak ilan edilmiştir. Türkiye’nin çok bölgesine Fransa ile İtalya’nın etkisi çoğalmaya başladı. Türk ordusu sialhsız kalıp, bütün yetkili kurumları Antant güçleri kontrol altına almaya başladı. Bu şartlardan dolayı halk tekrardan itiraz etmeye başladı.

Bu dönemde Yunanların askeri İngiltere’nin desteğiyle Akdeniz bölgesinin kıyısındaki Küçük Asya’ya derinden inmeye başladı. Yenilmiş İmparatorlukla ilgili diplomatik ve Batı öğütü temelinde o yılları “Türkler Avrupa’dan kovulsun!” sloganıyla, başkaldırdılar. O yüzden bu savaşın önemli amacı “Türklerin kanlı savaşına uğrayan halkları bırakması, batı uygarlığını bozan Ottomon İmparatorluğunu Avrupa’dan kovmak lazım” diye açık itiraf ederler. Bu duruma alakalı 1920 yılı 23 Nisan’da Ankara’ya yeni parlamentoya çağırıldı, Büyük Türkiye’nin Milli toplantısı. Onun kurulu İstanbul’dan kaçan 105 insan ve önceki parlamento üyeleri de katılmıştır. Büyük Türkiye’nin milli toplantısından başkanı Mustafa Kemal Paşa olur. Sultan bu Ankara’daki yeni hükümeti “isyancılar” diye suçlar. Ona karşı kendi askerini gönderdi, ama onlar partizanlar tarafından yenilgiye uğradı (Tosun, 1997: 55).

Özetle Sevr anlaşmasının yok etmek için ülkede milli kurtuluş mücadelesi başlamıştır, artık sadece Türkler kendilerinin “imza atanları ile ” değil, Sultan yönetimi taraftarları ile Yunanlar, Ermeniler, ve müdahale edenler ile de mücadele etmek zorunda kaldılar. Askeri ve vatandaşlık toplumdan çıkan Atatürkçüler Yunan askerinin bozup, 1922 yılı 18 Eylül’de Anadolu sınırlarının bütün işgalcilerden temizledi, hatta onların başkomutanı Trikopos’u tutukladılar. Binlerce Yunanlar ile Ermeniler ülkeden kaçıp, aksine Balkan’dan taşınan Türkler Türkiye’nin yeni vatandaşlarına dönüştüler. Bu milli kurtuluş hareketinin zaferi, önceki Sultan hükümetinin başkomutanı Mustafa Kemal Paşanın adıyla sık bağlıdır.

1922 yılı 1 Kasım’da Büyük Türkiye milli toplantısı Sultanlığı yok etmek hakkında kanun kabul ederler. Sultan IV Mehmet ülkeden kaçıp gitti, Hilafet müslüman dünyasının birleştirici enstitü olduğundan dolayı, süreli korunmuştur. Bütün müslümanların halifesi olup, sultan sülalesinin vekili II Abdül Mecid seçildi.

1922 yılı 20 Kasım’da Lozan konferansının işlevi başlamıştır, 1923 yılı 24 Temmuz’da Lozan Üniversitesinin konferans salonunda (İsviçre) bir taraftan, Britan İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Sırp, Hırvat, Slav devletleriyle, ikinci taraftan, Türkiye resmi şekilde barış anlaşmasına imza attılar. Sevr anlaşmasındaki ek şartların hepsi: kapitalizm rejimi, yabancı finans kontrolü, yabancıların özel siyasi hakları kaldırıldı. Türkiye kendi sınırlarının bütünlüğünü korumaya çalışmışlardır, İstanbuldaki askeri insanlar sayısı 12 binden aşmaması gerektiğinden bahseder. Tüm halklara geçit vasıtasıyla barış anında özgürce dolaşmaya hak verilir. Sonsuza kadar bağımlılık sistemi yok edildi. Aşağıdaki gümrük vergiler yabancılar için Türkiye’de 5 seneye dek korunmasına söz verilir. Yunanistan ile aradaki çelişki düzelir. Yunanlar Türkiye’ye, Türkler Yunanistan’a yerleşmeye izin verilmiştir. Bütün yabancı askerler Türkiye sınırından çıkartılması da incelendi.1923 yılı 6 Kasım’da son kalan İngiliz askeri ülkeden çıkarıldı. Türkiye’de birçok anlaşma yaptı, örneğin İngilizler sahiplenilen Mosul 1926 yılı Irakların içerisine verilmiştir. Lozan konferansına göre Boğaz ve Dardanell boğazları tamamıyla silahsızlandırılmıştır. Konferansın şartları yerine getirilmesi için İstanbul’a uluslararası komisyonun yerleşmesine izin verilmiştir (Akif, 2001: 67).

Bu Lozan barış anlaşmasına imza atıldıktan üç ay sonra, yani 1923 yılı Ekim’de Türkiye’de “Halk Partisi” kurulmuştur, sonra o “Halk ve Devlet Partisi” diye adlandırılıp, onun başkanı Mustafa Kemal Paşa geçmiştir. 1923 yılı 29 Ekim’de yeni parlamentonun kararı boyunca Türk devleti – Türkiye Cumhuriyeti diye ilan edilmiştir, başkent Ankara’ya taşınmış ve bu gece gizli bir şekilde Türkiye Cumhuriyetinin ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal İsmet Paşa olarak seçilmiştir.

Halkın en güçlü direği genç subaylar olmuştur, onlar Türkiye’nin Cumhurbaşkanlık tarihinin bütün döneminde Atatürk’ün görüşüne saygıların gösterir. Mustafa Kemal kısa vakit içerisinde reform sürdürmeyi ele almıştır. Reformun en önemli yönü olarak- halkı modernleştirmeyi düşündü.

1924 yılı 3 Mart’ta meclis Hilafeti yok etmek hakkında kara verdi: “Halif hakkında beyanname. Cumhuriyet ile hükümet yönteminin temel sonucuna uygun Hilafet yönetim örnekleri tarafından yok edilmesi gerekir. Sultan Hilafetin bütün sülalesine (144 insan, 36 erkek, 48 kadın, 60 çocuk) Türkiye Cumhuriyeti’nin sınırlarında yerleşmeye yasaklandı, kanun kabul edildikten sonra on gün içerisinde ülkeden gitmeleri gerekir. Onların toprakları, sarayları ve başka da inşaat mekânları, onunla birlikte hazine zenginlikleri, değerli eşyaları ile sultan hazinesin Türk toprağında kullanmasını yasakladılar. Ama Sultan sülalesinin üyelerin de hiçbir şeysiz bırakmadı. 1924 yılı 4 Mart sabahleyin halif II Abdül Hamid arabayla Domabahçe sarayından Çatalca istasyonuna gelip, sonra trenle İsviçre’ye gönderildi. Bu günü din işleri laik kurum kurulusunun işlevi Müftiyata bağlandı (Ataturk, 2011: 128).

Bundan sonra ülkedeki önemli etkinlikler toplum üyelerinin Avrupa örneğine “kopya edilmesi ” olmuştur. 1925 yılı başlayan iş gezilerinin hepsinde Mustafa Kemal Paşa sürekli Avrupa’lı kıyafetleri kullanırdı. Örneğin kendisinin özel konuşmalarının birinde: “Türk Cumhuriyeti Şeyhlerin ya da Divanların yurdu değildir. Doğru, gerçek yol – uygarlığa başlayan yoldur. Uygarlığın sadece bir şartı, sadece bir emiri vardır- insancılık, işte bu da yeterlidir”. Önemli noktalardan bir tanesi de Kemal Paşa iş gezilerinin birinden Ankara’ya döndüğü gün onu karşılayanların hepsi Avrupa tarzında beklemişlerdir.

Gördüğümüz gibi, Türk toplumu yeni modern sürecine çabuk alıştı, ama Atatürkçülerin reformlarına karşı çıkanlara ağır ceza verdiklerini de söylemek lazım. Şariat kanunları kaybolup, 1926 yılı Türkiye’de Avrupa tarzındaki vatandaşlık ve suçluluk hukuklar eklenmiştir. Yine bir önemli adım, toplumda kadınlar ve erkeklerin haklarının denkleşmesi, çok kadınlı evliliğin yasaklanması ve bununla birlikte nikâh ve ayrılmada kadınlar ve erkekler aynı hakkı kazanmaları. Avrupa takvimi, önceki Arap harflerinin yerine Latin harflerinin kullanılması ve soyadı sistemi güncellenmiştir (Ataturk, 2011: 201).

Mustafa Kemal Atatürk yöneticiliğiyle sürdürülen Türkiye’nin reformundan sonra ekonomik ve toplumsal hayat canlanmaya başladı. Etatizm siyaseti döneminde ve burjuvaziya reformu sayesinde Atatürkçülük ideolojisi ortaya çıkmıştır. Atatürkçülük’ün temel prensipleri- Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Etatizm, Lanisizm (İslamı devletten ve halk aydınlanmasından ayrı değerlendirmek), Türk halkının birliği, ihtilalcilik (imamlık ve reforma güven düşüncesi) değerlendirmiştir (Atatürk Reformları).

Kaynaklar

- Akif Bal M. (2007) Atatürk ilkeleri ve inkilap tarihi. Ankara
Ataturk ilkeri ve inkilap tarihi. – Ankara, 2011. – 438 s.
Jevakov. (2008) M. K. Atatürk. Moskova, Navuka i Kultura
Tosun R., (1997) Türkiye Cumhuriyeti tarihi (kurtuluş dönemi), Kayseri
Uşakov A.G. (2002) Феномен Ататюрка. Турецкий правитель, творец и
диктатор Moskova, Tsentropoligraf.

İnternet Kaynakça:

Atatürk Reformları // [http// www.kultur.gov.tr](http://www.kultur.gov.tr)